

«Жаһандану кезеңіндегі мемлекет пен құқықтың өзекті мәселелері»
атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция

МАТЕРИАЛДАРЫ

18 сәуір 2014ж.

МАТЕРИАЛЫ

Международной научно-практической конференции
«Актуальные проблемы государства и права в эпоху глобализации»
18 апреля 2014г.

MATERIALS

of the International scientific and practical conference
“The current issues of state and law in the age of globalization”
april, 18, 2014

УДК 34(063)

ББК 67

Ж 35

«Жаһандану кезеңіндегі мемлекет пен құқықтың өзекті мәселелері» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары, 18 сәуір 2014 ж. - бет.

Материалы международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы государства и права в эпоху глобализации», 18 апреля 2014 г. - с.

Materials of the international scientific and practical conference "The current issues of state and law in the age of globalization", April, 18, 2014 - p.

Редакция алқасы:

Редакционная коллегия:

Editorial collegium:

Месут Агюл - Сулейман Демирел атындағы университет ректоры, а.-ғ.д., профессор;

Сейітқұлов Н.А.- Сулейман Демирел атындағы университеттің ғылыми істер бойынша проректоры, п.ғ.д, профессор;

Өміржанов Е.Т. - Сулейман Демирел атындағы университеттің «Құқықтану» кафедрасының меңгерушісі, з.ғ.к., доцент;

Байгелова Н.Е. - Сулейман Демирел атындағы университеттің «Құқықтану» кафедрасының аға оқытушысы, з.ғ.к.;

Жұмағали А. - Сулейман Демирел атындағы университеттің «Құқықтану» кафедрасының аға оқытушысы, з.ғ.к.;

Бүлекбаева Р.У.-Сулейман Демирел атындағы университеттің «Құқықтану» кафедрасының аға оқытушысы, з.ғ.к.;

Тұрлыбек А. - Сулейман Демирел атындағы университеттің «Әлеуметтік-педагогикалық пәндер» кафедрасының PhD аға оқытушысы.;

Мақалалар мазмұнына конференция ұйымдастырушылары жауапты емес.

За содержание статей организационный комитет ответственности не несет.

УДК 34(063)

ББК 67

ISBN 978-601-7537-00-5

©Сулейман Демирел атындағы Университет, 2014 ж.

© Университет имени Сулейман Демирель, 2014 г.

© Universitet named after Suleiman Demirel, 2014

ҚЫЛМЫСТЫҚ ЗАНДА ДҰРЫС ЖАЗА БЕЛГІЛЕУ-ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҚ НОРМАЛАРДЫҢ ТИІМДІЛІГІН АНЫҚТАУШЫ КӨРСЕТКІШТЕРДІҢ БІРІ РЕТІНДЕ

Әпенев Серік Мейрамұлы

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

халықаралық құқық кафедрасының доценті, з.ғ.к.

Жаза мәселесін зертеген ғалымдар қашанда жазаның мақсатын, жүйесін, және жаза тағайындау мәселелерін зерттей отырып, қолданыстағы қылмыстық заңға сын келтіруде және мұндай зерттеулерден жаза тағайындаудың қағидаларына баса назар аударуын аңғаруға болады. ҚР ҚК 52 бабында жаза тағайындаудың жалпы негіздері келтіріліп, ол осындай қызметті іске асыру барысында ескерілуге тиісті қағидалар түрінде анықталған. Бұл баптың бүкіл мазмұнында жаза тағайындау кезінде ескерілуге жататын үш критерий келтірілген: 1) осы қылмыс үшін Ерекше бөлім баптарында белгіленген мөлшерде жаза тағайындау; 2) ҚК Жалпы бөлімінің ережелерін ескере отырып тағайындау; 3) Жаза тағайындау кезінде қылмыстың сипаты мен қоғамдық қауіптілік дәрежесі, айыпкердің жеке басы, сонымен бірге оның қылмыс жасағанға дейінгі және одан кейінгі мінез-құлқы, жауаптылықпен жазаны жеңілдететін және ауырлататын мән-жайлар, сондай-ақ тағайындалған жазаны сотталған адамның түзелуіне және оның отбасының немесе оның асырауындағы адамдардың тіршілік жағдайына ықпалы ескеріледі дей отырып, соттардың жаза тағайындау процессінде сотталушының осындай ерекшеліктеріне назар аударып, оларды қорыға отырып түпкілікті жаза белгілеуін талап етеді. Сонымен қатар бұл міндетті мемлекеттің үнемі назарда ұстап, олардың практикада сақталуы үшін Жоғарғы Соттың жаза белгілеуге арналған қаулыларынан да кездестіруге болады. Мысалы 1999 жылғы 30 сәуірдегі № 1 «Қылмыстық жаза тағайындау кезінде соттардың заңдылықты сақтауы туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Соты Пленумының қаулысында «жаза тағайындау, яғни айыптау үкімін шығару кезінде жазаны белгілеу, сот қызметінде маңызды және жауапкершілікпен қарауды талап ететін кезең болып табылады» дейді [1, 174]. Сондай-ақ 2002 жылғы 15 тамыздағы № 19 ҚР Жоғарғы Сотының «Сот үкімі туралы» нормативтік қаулысының 2 бөлімінде соттардың қылмыстық ітер бойынша шығарған үкімдерінің негізделген түрде болуын талап ете отырып, «Үкімнің негізділігі, ол заң талаптарын сақтай отырып жиналған дәлелдемелерге сүйенетіндігін, және сот мәжілісінде толық, объективті және жан-жақты зерттелгендігін, олардың талданып және тиісті баға берілгенін, ал сот үкімінің толықтығын білдіреді», -дейді [1, 352]. Т. Непомнящаяның пікірі бойынша жаза тағайындаудың айқындаушы белгілері деп, соттардың қылмыстың кең таралғандығын, қоғамға қауіптілігінің сипаты мен дәрежесін және кінәлінің жеке басын ескеруі болып табылады [2, 41-42 бб.].

Жаза шарасын дұрыс анықтау мәселесі теорияның және қылмыстылықпен күрес практикасының басты мәселесі бола тұрса да қылмыстық құқық теориясында жеткілікті түрде зерттелмеген және жетілдірілмеген. Егер қылмыстылықпен күрес теориясы мен практикасын құруға қойылатын талаптар тұрғысынан қылмыс үшін тағайындалатын жаза шарасын дұрыс анықтаудың мәселелері туралы әңгіме қозғайтын болсақ, бірінші кезекте еліміздегі қылмыстық саясатты ізгілендіру мәселелерін шешуге күш салу керек. Осыған байланысты әділетті қылмыстық жазаны таңдау мен тағайындау мемлекеттің ізгілікті қылмыстық саясатының мақсатына жететін құралдарының бірі болып табылады.

Негізінде жаза белгілеу мәселесіне келгенде бұл қызметті екі тұрғыдан қарастыруға болады. Біріншісі, қылмыстық заңның Жалпы және Ерекше бөлімдерінің баптарында жаза түрі мен оның жүйесін және нақты қылмыстар үшін дұрыс жазаның түрлері мен көлемін белгілеу, екіншісі, қылмыстық заңның Жалпы бөлімінде келтірілген жаза тағайындау ережелерін ескере отырып, нақты қылмыстар бойынша кінәлі деп танылған адамдарға жаза тағайындау мәселесі.

Қылмыстық заңның тиімділігін анықтаушы критерийлер мәселесі қарастырылғанда, біз бірінші кезекте келтіріп отырған нақты қылмыстар үшін жаза мәселесін заңда дұрыс шешуді

ескеруіміз керек. Себебі бұл мәселені дұрыс шешу-оның практика жүзінде де дұрыс, сапалы жүргізілуіне жағдай жасаған болар еді. Жазә мәселесін зертеген Қазақстандық ғалым Н.О. Дулатбеков «Жазаның негізгі қағидаларының бірі, оның қауіпті қоғамдық әрекетке сай болуы болып табылады. Жазә мөлшерден тыс немесе жеткіліксіз болмауы тиіс, басқаша жағдайда қылмыс жасаған тұлғаға ықпал етуде тиімді құрал болып шықпайды. Жазаның жеткіліктілігі дәрежесі оның таңданылған тәсілі, қолданылған шарасымен анықталады. Соңғысын қазақстандық заң шығарушылар Қылмыстық кодекс баптарының құрылымында ескерген және оның мөлшері (жоғары және төмен) анықталған», - деп қазіргі қылмыстық заңдағы жекелеген қылмыс түрлеріне жазә көрсету бағытын сипаттайды [3, 168 б.].

Жазаның тиімділігі жөнінде И.М. Гальперин былай дейді: «Жазаның тиімділігі-жазә заңды, негізделген және әділетті болса да жазаны атқару органдарының қызметіндегі кемшіліктер есебінен төмендеуі мүмкін. Бұған керісінше жазаны атқару өз дәрежесінде болғанда да, бірақ сот тиісті жазаның түрі мен мерзімін жауапкершілікті жекешелендіру туралы заң талаптарын ескермей жазә тағайындаса да төмендейді» [4, 152 б.].

Заң әдебиеттерінде жазаны зерттеуде:

- а) жазаның жалпы және оның жекелеген түрлері жүйесінің тиімділігін;
- б) осы және басқа да қоғамға қауіпті әрекеттерге қылмыстық-құқықтық тыйым салудың тиімділігін;
- в) жазаны тағайындау және орындау кезіндегі тиімділігін;
- г) сотталғанның жазаны өтеп шыққаннан және мерзімінен бұрын босатылған кейінгі түзелу және қайта тәрбиелену нәтижелерін бекіту жөніндегі шаралардың тиімділігін ажырату керектігі көрсетілген.

Осы тиімділіктің әрқайсысы жеке, айқындаушы белгілер ретінде бөлініп қарастырылуы керек. Сондай-ақ қылмыстық-құқықтық нормалардың тиімділігін зерттеуге қолданылғандай, объектінің түрлі квалификациялық белгілерінің негізінде талдаудың деңгейі мен басқа да аспектілерін бөліп қарауға болады. Бірақ бұл жағдайда, ең бастысы болып жазаның тиімділік мәселесі қала бермек. [4, 154-156 бб.].

Біздің ойымызша ҚҚ Ерекше бөліміндегі қылмыстарға жазаның түрін белгілеу саясатында алдымен осы қылмыстардың зиян келтіру бағытын, сипатын ескеру жатыр. Заң нормаларында белгіленген жазаның тиімділігінің мұндай жағдайдағы көрсеткіші, ол қылмыскердің қоғамға қауіпті ойының бағытына қарай осы салаға сәйкес келетін қарсы шараның түрін белгілеу болып табыуы керек. Мұндай жазә белгілеу саясаты қазіргі қылмыстық заң Ерекше бөлімінің баптарында негізінен сақталған. Мысалы ұрлық қылмысы адамның меншігіне бағытталған және оның себебі кінәлі адамда пайдақорлық ниеттің орын алуы болып табылады. Сондықтан мұндай пайдақорлықпен және меншікке зиян келтірумен сипатталатын қылмыстар үшін алдымен мүлікті тәркілеу, айыппұл жазалары тиімділік көрсетуі мүмкін, сонымен қатар заң шығарушы қоғамдық жұмыстар, түзеу жұмыстары, бостандығын шектеу, бас бостандығынан айыру жазаларын көрсеткен. Ал бұзақылық сияқты қоғамдық тәртіпке қарсы бағытталған, пайдақорлықпен жасалмайтын қылмыстар үшін мүлікті тәркілеуді белгілеудің мағынасы жоқ, 257 бапта бұзақылық жасаған адамды материалдық тұрғыдан да жазалау оның жанына батуы мүмкін деген оймен айыппұл жазасы келтірілген. Бірақ мұндай қылмыстар үшін қоғамдық жұмыстарға тарту жазаларын белгілеу және жиі қолдану, осы қылмыстың бағытымен сипатына толық сәйкес келеді немесе тиімділік көрсету ықтималдығы жоғары деп бағалауға болады.

Қылмыстық заңның Ерекше бөлім нормаларына қарай отырып, заң шығарушының осындай ережелерді ұстанумен ғана шектелгенін байқауға болады. Ал қылмыскер қоғамға қауіптілік дәрежесі және сипаты бойынша ауыр немесе аса ауыр қылмыс жасағанмен, оның жеке басында кінәсін жеңілдететін белгілер болса (мысалы бандиттік топта басқа біреулердің мәжбүрлеу, қысым жасауына байланысты болуы), онда заң Жалпы бөлім негізінде заңда көрсетілгеннен де гөрі жеңіл жазә тағайындау, шартты түрде соттау сияқты жауапкершілік түрлерін белгілеуге шектеу қоймайды.

Қылмыстық заңның Ерекше бөліміндегі қылмыстарға жазә белгілеу қызметіне қатысты бір айта кететін жағдай, ол қылмыстылықтың алдын алу немесе белгілі бір қылмыс түрі кең тарала

бастаған жағдайда қарсы шара ретінде сол қылмыс үшін заңда жазаның мөлшерін көбейту немесе бас бостандығы сияқты қатал жазаны белгілеу болып табылады. Бұл біздің ойымызша дұрыс заң шығарушылық практикаға сай келмейді. Негізінде қылмыстық заңдағы әр бір қылмыс үшін белгіленген жазаның қаталдығы мен көлемі сол қылмыстың ауырлық дәрежесіне сай шамада болуы керек. Бұл міндетті іске асыру барысында заң шығарушы қылмыстың ауырлық дәрежесін және жазаның түрі мен көлемін белгілеуі жеке өзінің бағалауы арқылы іске асырылады. Яғни заң шығарушының сол қылмыстың әлеуметтік зардаптарын, қоғамның дамуына кері әсерін ескере отырып, әлеуметтік және құқықтық баға беруімен кездесеміз. Бұл біріншіден, екіншіден белгілі бір қылмыс үшін заңда көрсетілген жаза түрі мен мөлшерін қылмыстылықпен күрес жүргізу шарасы ретінде ауыратқанда, заң шығарушыда осы қылмыстың қауіптілік дәрежесі туралы тұрақты позиция жоқ екендігін көреміз, яғни осы уақытқа дейін біреулер жеңіл жазаға тартылса, ендігілер қатал жазаға тартылатын болып шығады. Мұндай жағдайда қылмыс жасағандығы үшін кінәлі деп танылған адамдар заң шығарушының жеке шешіміне тәуелді болып көрінеді.

Жалпы, белгілі бір қылмыстар үшін заңда жазаны қатал белгілеу арқылы қылмыстылықпен күрестің тиімділігін арттыруға болады дегенге сену қиын, себебі қылмыстық кодексте кісі өлтіру сияқты ауыр және аса ауыр қылмыстар үшін 15 жылға дейін, ал жауатылықты ауырататын жағдайдағы кісі өлтіру үшін 20 жылға дейін немесе өмір бойына бас бостандығынан айыру жазасы көрсетілген. Бірақ сот-тергеу практикасында кісі өлтіру қылмысы жиі кездеседі. Демек ҚК 96 бабы бойынша жазаның ауырлығы қылмыстың алдын алуда тиімділік көрсетіп отырған жоқ. Мұның себебі, адамдар бір-бірімен әр түрлі қатынастарда болады, ол қатынастар барлық жағдайда дұрыс аяқтала бермей, кейде адамдар арасындағы қақтығысқа айналуы мүмкін, сондай қақтығыстардың кейбіреулері адам өліміне соқтырады дегенді білдіреді.

Қазіргі кезде Қазақстанда санкцияны ауырлату бағыты транспорттық қылмыстарға, жас балалардың мүдделеріне қарсы қылмыстарға қатысты байқалуда. Транспорттық қылмыстарға қатысты жазаны ауырлату да тиімділік көрсетпеуі мүмкін, себебі транспорт құралдары аса көп шоғырланған жерлерде адамдардың «көп машинаның ішінен мені байқамас» деген сияқты сенімі болуы бек мүмкін.

Негізінде қылмыстылықпен күрестегі тиімділікті көрсетуші жағдай, ол жазаны ауырлату емес, қылмыстылықтың тез ашылуы және ашылу көрсеткішінің жоғарылығы болып табылады. Сондықтан қылмыстық құқықтық нормалардың тиімділігін анықтаушы критерийлердің бірі ретінде қылмыстың қауіптілік дәрежесі мен сипатына қарай әділ жаза көрсетілуін алған дұрыс.

Пайдаланған әдебиеттер:

1 Сборник постановлений Пленума Верховного Суда Казахской ССР, Пленума Верховного Суда Республики Казахстан, нормативных постановлений Верховного Суда Республики Казахстан (1961-2005). – Алматы: Норма-К, 2005. – 520.

2 Непомнящая Т. Мера наказания: понятия и критерий ее определения судом // Уголовное право. 2003. – № 1. – С. 41-42.

3 Дулатбеков Н.О. Қылмыстық жаза тағайындау. – Астана: Фолиант, 2002. – 446 б.

4 Гальперин И.М. Наказание: социальные функции и практика применения. – М.: Юр. лит., 1983. – 217 с.

ӨЗ КІНӘСІН МОЙЫНДАУ ТУРАЛЫ КЕЛІСІМ: ҚАЗАҚСТАН ҚАНДАЙ ЖОЛДЫ ТАҢДАЙДЫ?

Көпбаев Д.З.

*Сулейман Демирель атындағы университеті, «Құқықтану»
кафедрасының аға оқытушысы з.ғ.к.,*

Соңғы жылдары Қазақстан Республикасының құқықтық саясатында, сондай-ақ оның құрамына кіретін қылмыстық іс жүргізу саясатында біршама өзгерістер байқалып келеді. Бұл

О.Н. Тлепбергенов, әль-Фараби атындағы ҚазҰУ доценті, заң ғылымдарының кандидаты, ҚР Журналистер Одағының мүшесі-ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ САЯСАТЫ-----291

Кабдуев А.Е.-з.ғ.к., ҚР ИМ Б.Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы ЖООКББ институты бастығының орынбасары- АЛДЫН АЛА ТЕРГЕУ БАРЫСЫНДАҒЫ ҚЫЛМЫСПЕН КЕЛГЕН ЗИЯННЫҢ ОРНЫН ТОЛТЫРУДЫҢ КЕЙБІР ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ-----295

Джунусов А.М., -зав.кафедрой «Политология и право» КазЭУ им.Т.Рыскулова, д.п.н., профессор;
Алпысбаева М.А., - доцент кафедрой «Политология и право», КазЭУ им.Т.Рыскулова, к.ю.н.
Тлеужанова А.И., - доцент кафедрой «Политология и право», КазЭУ им.Т.Рыскулова, к.ю.н-
МОДЕЛИ КОРРУПЦИОННЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ И ИХ РОЛЬ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ-----298

Қалиев А.Қ.-з.ғ.к. ҚР ИМ Б.Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы Қылмыстарды алдын ала тергеу кафедрасының бастығы- СОТҚА ДЕЙІНГІ ЖЕҢІЛДЕТІЛГЕН ТӘРТІП ПЕН ІС ЖҮРГІЗУДЕГІ МӘСЕЛЕЛЕР-----303

Қалқаева Н.Б., -заң ғылымдарының кандидаты-ҚЫЛМЫСТЫҚ ІС ЖҮРГІЗУ ЗАҢНАМАЛАРЫ БОЙЫНША ҚЫЛМЫСТЫҚ СОТ ӨНДІРСІНДЕГІ СОТТЫҚ БАҚЫЛАУ-----306

Әпенев Серік Мейрамұлы-Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ халықаралық құқық кафедрасының доценті, з.ғ.к.,-ҚЫЛМЫСТЫҚ ЗАҢДА ДҰРЫС ЖАЗА БЕЛГІЛЕУ-ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҚ НОРМАЛАРДЫҢ ТИІМДІЛІГІН АНЫҚТАУШЫ КӨРСЕТКІШТЕРДІҢ БІРІ РЕТІНДЕ-----310

Көпбаев Д.-Сулейман Демирель атындағы университеті, «Құқықтану» кафедрасының аға оқытушысы з.ғ.к.,-ӨЗ КІНӘСІН МОЙЫНДАУ ТУРАЛЫ КЕЛІСІМ: ҚАЗАҚСТАН ҚАНДАЙ ЖОЛДЫ ТАҢДАЙДЫ?----- 312

Сериев Болат Абдуллаұлы-І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті Қылмыстық-құқықтық пәндер кафедрасының меңгерушісі, з.ғ.к., доцент
Аманов Мадия-І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университетінің «Құқықтану» мамандығының 1 курс магистранты-СЫБАЙЛАС ЖЕМҚОРЛЫҚ ПЕН КҮРЕСУДІҢ ИДЕОЛОГИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ТӘЖІ-----315

Байжанова Қ.У., -з.ғ.к., доцент
Құсайынов С.А., -магистрант, Орталық-Азия Университеті Алматы қаласы-ҚР ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҒЫНДАҒЫ ТОНАУДЫҢ ТҮСІНГІ-----318

О. Возняк., -к.ю.н, доцент кафедрой УУИПуК КазГЮУ
С.Даутова-магистрант 2 курса КазГЮУ-ВОПРОСЫ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ПОЛОВЫЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ ПРОТИВ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В УГОЛОВНОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ ЗАРУБЕЖНЫХ ГОСУДАРСТВ-----325

Сыздықова Айгүл Алтаевна-аға оқытушы, құқық магистрі, Абылай хан атындағы Қазақ Халықаралық катынастар және Әлем тілдері Университеті, Алматы қаласы-ТЕРГЕУ МЕН АНЫҚТАМА ЗАҢДЫЛЫҒЫН ҚАДАҒАЛАУДА ПРОКУРОРДЫҢ ӨКІЛЕТТІЛІГІН ЖЕТІЛДІРУ--329

Абдуалипова К.Ж., -Ө.А.Жолдасбеков атындағы экономика және құқық академиясы,